

Circusartiestes waren rolmodellen in eerste emancipatiestrijd

■ Het Frank A. Robbinscircus pakt op het einde van de negentiende eeuw uit met zijn topact: een menselijke kanonskogel.

Clowns, freaks en vrouwen met ballen

Als leverancier van fantasie, pulp, spanning en escapisme was het circus van eind negentiende, begin twintigste eeuw de directe voorloper van de huidige entertainmentindustrie. Maar het circusvolk was ook op andere gebieden voor op zijn tijd. Onder de leuze 'talent verdient respect' genoten circusvrouwen, decennia vroeger dan hun seksegenoten in de buitenwereld, een status gelijkwaardig aan mannen. DOOR CATHÉRINE ONGENAE

> Vrouwen droegen de broek in het circus

"Elk Amerikaans meisje met talent, de fysieke mogelijkheden, zin en ambitie zullen we aanmoedigen en financieel steunen. We worden de 'professionele liga voor Amerikaanse vrouwelijke circusartiesten.'" Zo wordt de Amerikaanse koorddanseres en circuslegende Bird Millman geciteerd in de Amerikaanse krant *The New York Times*. Het artikel gaat over een bijeenkomst van vrouwelijke circusartiesten die Amerikaanse meisjes willen motiveren om hun kans te wagen bij het bekende circus Barnum & Bailey. Het agendapunt op deze vergadering: de circusvrouwen zijn van mening dat directeur Fred Bradna te veel buitenlandse circussterren aantrekt en weinig moeite doet om vrouwen in eigen land te rekruteren.

"Weinig Amerikaanse vrouwen durven hun nek te riskeren", vertelt Ella Bradna, dochter van de directeur en amazone, in hetzelfde artikel. "Europese families geven hun kunsten al generaties lang door. Maar het klopt dat slechts weinig getalenteerde vrouwen weet hebben van de mogelijkheden die het circus kan bieden. Een theateractrice maakt veel minder kans op promotie en wordt zelden gestimuleerd om zich te ontwikkelen."

Voor alle duidelijkheid, dit interview verscheen in de krant van 12 januari 1914. Opmerkelijk aan dit korte artikel is dat de circusvrouwen frontaal in discussie gaan met de Britse circusdirecteur Fred Bradna. Weinig vrouwen konden zich in die tijd zo'n vrijpostigheid veroorloven. Maar de circusvrouwen uit die tijd waren dan ook geen gewone vrouwen.

Op gelijke voet

Aan de status van de vrouw in het circus wordt een hoofdstuk besteed in het boek *The Circus. 1870-1950*, dat onlangs verscheen in bij uitgeverij Taschen. Voor een historisch overzicht van 'The Greatest Show on Earth' is alleen het grootste boek ter wereld goed genoeg. Met zijn buitenmaatse afmetingen en 670 pagina's kun je er niet naast kijken. Het volumineuze werk, dat bol staat van foto's en oude affiches, is een must voor nostalgici en circusliefhebbers. Alle aspecten van het circus komen uitgebreid aan bod.

Volgens samensteller Noel Daniel was het Amerikaanse circus in de premultimediale wereld de grootste en meest democratische vorm van escapisme en entertainment. Het circus bracht sensatie, verwondering, exotiek en verstrooiing voor dames en heren, maar ook voor boeren en boerinnen. Circusreizen rond

De Amerikaanse fotograaf-cineast Stanley Kubrick legde deze dames van het bekende Barnum & Baileycircus in 1948 op de gevoelige plaat vast.

en deden zelfs de meest verloren uithoeken van het continent aan. Voor velen was een circus in de stad het enige verzetje van het jaar.

Nog boeiender is wat achter de schermen gebeurde. Daar bloeide, weliswaar in harde omstandigheden, een gemeenschap die bestond uit vrijgevochten geesten, uitzonderlijke talenten en bizarre figuren. In de periode waarin het circus zijn hoogdagen beleefde, aan het begin

van de twintigste eeuw, leefde de doorsnee-Amerikaan in een sociaal gecontroleerde omgeving die we nu als verstikkend zouden ervaren. De lijnen van het leven werden uitgetekend door oudere generaties en braafjes ingevuld door hun nageslacht. Van vrouwen werd in die tijd verwacht dat ze thuisbleven en het huis houden bestierden.

Circusvrouwen daarentegen stonden meer op gelijke voet met hun mannelijke collega's. In het circus gold de regel dat wie talent had, daar respect voor verdiende. En talent, dat hadden de vrouwelijke artiesten in overvloed. Hun kunnen ging verder dan het zich laten aangapen als Dolly Dimple, het dikste meisje ter wereld. Al moet het gezegd dat uitgerekend vreemde vogels, zoals vrouwen met een afwijking (een baard, zonder ledematen), welkom waren en warm onthaald werden in de groep.

Seks verkoopt

Net als hun mannelijke collega's bewaarden vrouwelijke artiesten zich in de ruitkunst (of hoe noem je het uithalen van halssbrekende stunts op een ongezadeld paard dat rondjes galopeert?), het koorddansen of de luchtacrobatie. Sommigen waagden zich aan het temmen van wilde dieren, anderen waren imponerende krachtpatser. De circusdirecteurs wisten dat die combinatie van kracht en elegantie tot de verbeelding van het publiek sprak. Vaker dan mannen sierden deze vrouwen dan ook de affiches. Behalve 'De grootste show ter wereld' sprong vooral de slogan 'Vrouwelijke wonderen van de wereld' in het oog. Daarbij was enig opportunisme op zijn plaats. Vrouwelijke circusartiesten hadden vaak minder om het lijf dan hun soortgenoten in de buitenwereld. Ook toen al wisten dat seks verkocht, al werd daar nooit openlijk over gesproken.

Opmerkelijk is dat circusvrouwen gerespecteerd werden door het publiek, ondanks het feit dat ze zich niet gedroegen volgens de mores van die tijd. Terwijl het voor een gewone vrouw ongepast was om ambitie te koesteren en zich zelfbewust op te stellen, was het circus een vrijplaats waar vrouwen zichzelf konden zijn en carrière konden maken. Ook géne bestond niet. Optreden deed men in zo weinig mogelijk kleren. Vaak droegen ze niet meer dan een versierde maillot of wat we vandaag een conservatieve bikini noe-

men. In alle andere mogelijke situaties was het ongepast om een navel te laten zien. Zelfs in 1951, zes jaar na de schandalige introductie van de echte bikini op het strand, werd het tweedelige kledingstuk

komen voor vrouwenrechten, en vooral voor stemrecht. Ook hierover zijn artikelen te vinden in de archieven van *The New York Times*. Een verhaal gaat erover hoe circusvrouwen een net geboren giraffenjong onder grote persbelangstelling Miss Suffrage doopten.

Een ander artikel vertelt over een ontmoeting tussen The Suffragette Ladies of the Barnum & Bailey Circus, een vereniging die in 1912 maar liefst achthonderd leden telde, en de Women's Political Union. Grappig detail: twee circusdames brachten hun man mee, van wie één rechtsomkeer maakte bij de deur toen hij merkte dat hij in de minderheid was.

Vanwaar die solidariteit met hun sedentaire zusters, ondanks hun aparte status? Zeer veel circusvrouwen, zo blijkt uit het artikel, wisten dat er een dag kwam waarop ze niet meer ondersteboven aan een paard konden hangen, of zich als menselijke kanonkogel door het luchtruim laten katapulteren. Dan zouden ze zich settelen in een echt huis, een droom die ze bijna allemaal koesterden. Maar geen haar op hun hoofd dat eraan dacht om zich vanaf dan te laten domineren door mannen, op basis van op ongelijkheid gebaseerde wetten en regels.

Waarom zouden ze ook? Als je, zoals Mrs. Sandine, niet alleen drie mannen kunt optillen, maar er ook een potje mee kunt jongleren, dan is het argument dat vrouwen het zwakke geslacht zijn, al snel vervlogen.

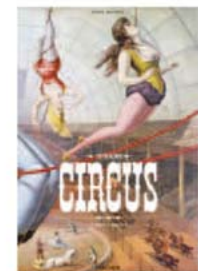
Circusvrouwen liepen voorop in de feministische strijd. Ze hadden geen zin om zich later, als ze te oud waren voor stunts, thuis te laten domineren door manlief

nog verbannen op de Miss World-verkiezing. Hollywood legde een ban op de navel tot 1966.

Op de een of andere manier kwam de circusartieste er vijftig jaar eerder mee weg. Deels omdat haar outfits te verantwoord waren: een driedubbele luchtsalto heeft minder kans op slagen als je rok plots in je gezicht vliegt. Maar bovendien waren de artiestes trots op hun afgetrainde lichaam en toonden ze dat graag. Enige erotische spanning was dan ook niet van de lucht in een circuscent. Mannen wisten wel waarom ze naar het circus wilden, zonder dat het circus zijn reputatie van familievriendelijk entertainment verloor. Terwijl victoriaanse moralriders te keer gingen tegen de actrices uit de aangebrande, burleske spektakels en de verleidelijke diva's uit het cabaret, lieten ze zich maar zelden uit over de schaars geklede dames uit het circusmilieu. Het mocht.

Jongleren met mannen

Als toonbeeld van lichamelijke kracht en gezondheid, van zelfverzekerdheid en ruggengraat, is het niet verwonderlijk dat de circusdame bijna emancipatiestrijd. Veel circusvrouwen waren bovendien suffragettes, vrouwen die de eerste feministische golf op gang brachten door op te

The Circus, 1870-1950, door Noel Daniel [ed.], Dominique Jando, Linda Granfield, Fred Dahlinger Jr., uitgegeven door Taschen, 150 euro. www.taschen.com

Het circusleven in België

In Oostende loopt momenteel de expo **Straffe toeren**, een tentoonstelling over het Belgische circusleven van vroeger. Het initiatief komt van het Gentse volkskundemuseum Het Huis van Alijn, dat kosten noch moeite spaarde om een echo van het circus als totaalbeleving op te roepen.

Straffe toeren in de Venetiaanse Gaanderijen, Oostende. Dagelijks vanaf 14 uur open, zondag vanaf 10 uur. Tot 16/11. www.huisvanalijn.be